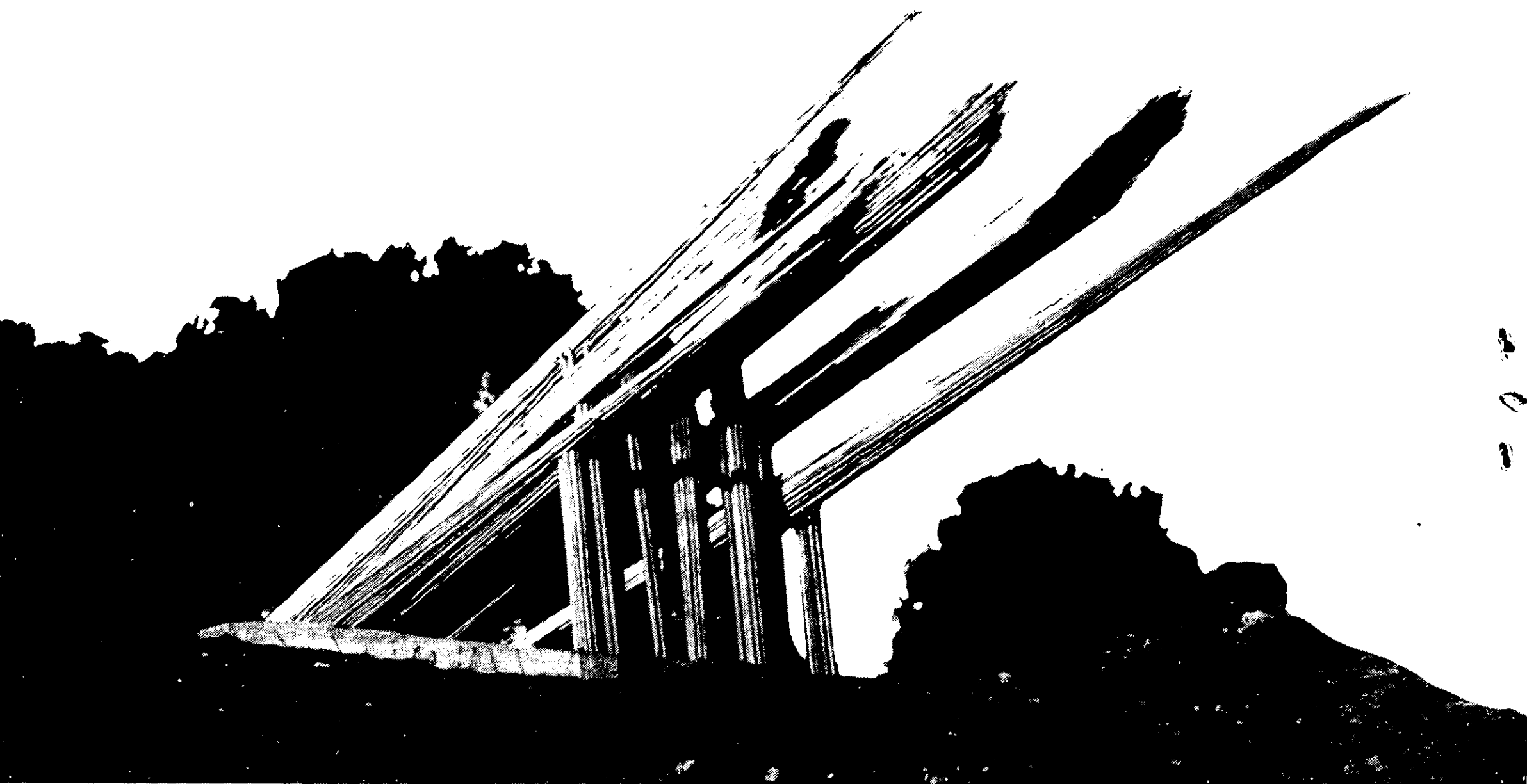

המערכה על הדרך לירושלים

(בעקבות הרצאה)

רב־אלוף י. רבין, ראש־המטה הכללי

זאת ועוד: נדמה לי שאין עוד חלק של מלחמת־הקוממיות שכה יקשה הדיבור עליו — אם אתה רוצה באמת להיות שלם עם עצמך עד הסוף — כמו המערכה על ירושלים. סיבת הדבר — ייחודה של המערכה על ירושלים בהשוואה לכל מערכה אחרת ממערכות מלחמת־הקוממיות. כי זאת חובה על כולנו לזכור ולדעת: בימי מלחמת־הקוממיות נעשו כל המאמצים שהיו אפשריים בכוחותינו אז, כדי לזכות בירושלים כולה. שאלת ירושלים, כיבושה והחזקתה לא ירדה מסדר היום ועמדה לנגד עיניהם של מנהיגי העם, ממש שעה־שעה ורגע־רגע, לפחות עד לאחר השגת הסכם שביתת הנשק עם מצרים. אני מודה, כשישבתי ועברתי על החומר נוספה לי עוד הרגשה שאינה מקילה עלי. כשאתה יושב עכשיו, כמעט 19 שנה לאחר־מכן ומנסה לראות ולאמוד דברים במושגים צבאיים, במושגי עוצמה צבאית, במושגי כלי־נשק כפי שאתה יודע שמצויים בידינו כיום וכפי שהיו מצויים בידינו בעבר, אתה רואה את המרחק העצום שעברנו.

המערכה על ירושלים היתה מסכת אחת שלמה, שקשה להפריד בה את המלחמה על ירושלים ועל סביבתה הקרובה מן המלחמה על הדרך אליה. אלו שתי פנים של אותה מהות. לעתים אף השיקולים של הפניית כוחות לביצוע הפעולות היו משולבים והניתוח היה ניתוח מרחבי, ולעתים אנוס. בדברי אתרכו בעניין הדרך, בבעיות הלחימה על הדרך ורק במשהו אגע בבעיות המערכה על ירושלים עצמה.

חוששני, כי כל אדם, שהשתתף כך או אחרת במערכה על ירושלים — נדמה לי לפחות שלגבי ידידי זה נכון — קשה לו לגשת לנושא זה גישה אובייקטיבית, וקשה לו להינתק מהרגשותיו, מחויותיו ומדעותיו האישיות. ואלה לא תמיד הן מושתתות על מירב הידיעה אך מושתתות הן על הניסיון. ולכן יתכן, שחלק מדברי יהיו בבחינת התרשמות אישית (ולוא גם בפרספקטיבה של 19 שנים), ואין לראותם כמחקר היסטורי־אובייקטיבי.

חשיבותה של ירושלים

להינתק מהאזירה, מהתחושה, מעולם המושגים הנכון או הבלתי נכון, שבו חיינו ועם זאת לנסות לבחון אותם נוכח עולם המושגים שלנו היום — עלול להביא לטעויות ולא-י-הבנה. לפני שאגע במערכה עצמה רציתי לעמוד עוד על עניין מכביד (לפחות לגבי), בדברנו על ירושלים. כוונתי לחשי-בונה ואסתפק בכמה מלים.

אני חושב שמותר לדבר על החשיבות ועל המשמעות הסמ-לית של ירושלים. כל חייל שנלחם למענה לבטח חש משהו מיוחד בתוקף העובדה שהוא נלחם על ירושלים. לחימתו היתה משהו סמלי ולה גם משמעות מעשית — בנתנה לו יתר כוח. זה לא היה רק ערך כשלעצמו אלא ערך שהפך לכוח. החשיבות האחרת — החשיבות המדינית. אני מתאר לעצמי שמישהו, עוד לפני מדינת ישראל, תוך כדי התקרבות המדינה, תיאר לעצמו מדינה יהודית בארץ-ישראל בלי ירו-שלים בתוכה.

החשיבות השלישית — האנושית. ריכוז כזה של אוכלוסיה שנאבק ונלחם על חייו ועל בירת ארצו. אם אני טועה היו אז כ-80 אלף איש בירושלים.

רביעית — החשיבות הגיאוגרפית. אדגיש כאן כמה דברים שיש להם, בוודאי, השלכה גם היום. מפת ישראל מלמדת אתכם שבמרכזה — מעפולה עד באר-שבע, מן הירדן עד הים התיכון — יש עצם גיאוגרפי אחד, שמבחינת ניתוח משמעותו הצבאית הוא גורם דומיננטי; הוא קו הרכס המרכזי המתמשך מחברון עד שיפולי ההרים של ג'זין, וקצת צפונה להם. אני רוצה להפליג אחורה, ולעמוד על החשיבות שהיתה לאוכלוסיה יהודית דווקא בחלק זה של הארץ, בתקופות קדומות; אולם לפני מלחמת-הקוממיות ובזמנה, היו ירושלים ובנותיה המאחז היהודי היחיד בעצם גיאוגרפי-טופוגרפי שחשיבותו האסטרטגית רבה. הישוב היהודי דאג לרכז אוכ-לוסיה בירושלים, דאג להקיפה בשרשרת נקודות עבריות: מדרום — גוש-עציון, מצפון — עטרות ונוה-יעקב, ובמערב שימשו כגשר אל השפלה — קרית-ענבים, מעלה-החמישה, נוה-אילן, נחלת-יצחק. נעשו גם צעדים להקים קשר אל בית-

הערבה וקליה בצפון ים-המלח. הנקודות שהיו לנו בשטחים הללו לא היו פרי מקרה. הם היו פרי תפיסה, פרי ניסיון ומאמץ התישבותי יהודי ממושך. היו תכניות במפקדת ה"הגנה" להוסיף נקודות מאחז נוספות באזורים אלה, אך בשל גורמים שונים, בעיקרם כלכליים, לא נס-תייע הדבר.

מיום פלישת צבאות ערב, וגם לפני כן, היתה העיר — עם ריכוז האוכלוסיה היהודית-נצורה. ירושלים היתה העיר היחידה שלא רק שהיתה נצורה, אלא היתה גם קו חזית בעת-יובעונה אחת. קו חזית שכל אחד מתושביה חש יום-יום ושעה-שעה במשמעות של היות עיר נצורה בקו חזית. אני הייתי בתוך ירושלים

מתחילת המצור עד פריצתו. חסר לי הכושר הספרותי לבטא מה זה היות נצור, מה זה היות מנותק, מה זה לחוש את התגובה של חייל נלחם וחש את התחושה של אוכלוסיה נצורה.

המלחמה על ירושלים כללה גם מערכות על ישובים שחוסלו מצפון לירושלים, מדרום לה וממזרחת. בתש"ח, לא היה בארץ אף ישוב אחד שכבש האויב ולא שוחרר על ידינו, מלבד כפר דרום. אך אין אף דוגמה אחת לאשר קרה אותה שנה את ישובי גוש-עציון, העיר העתיקה, עטרות ונוה-יעקב. לא היתה דוגמה של ישוב שלם שחוסל בדם קר, כפי שקרה בכפר-עציון, ולא היה גורל כגורלו של הרובע היהודי שיובא לידי כניעה וילך לשבי.

כל שעבר על ירושלים ואיזורה מיחד אותה והופך את המע-רכה על ירושלים אולי לקטע הטרגי ביותר של מלחמת-הקוממיות. מכאן הקושי, אך גם הכבוד, כשאנו מדברים במערכה על ירושלים.

המערכה על הדרך שלבים

את המערכה על הדרך הייתי מחלק לשלבים אלה:

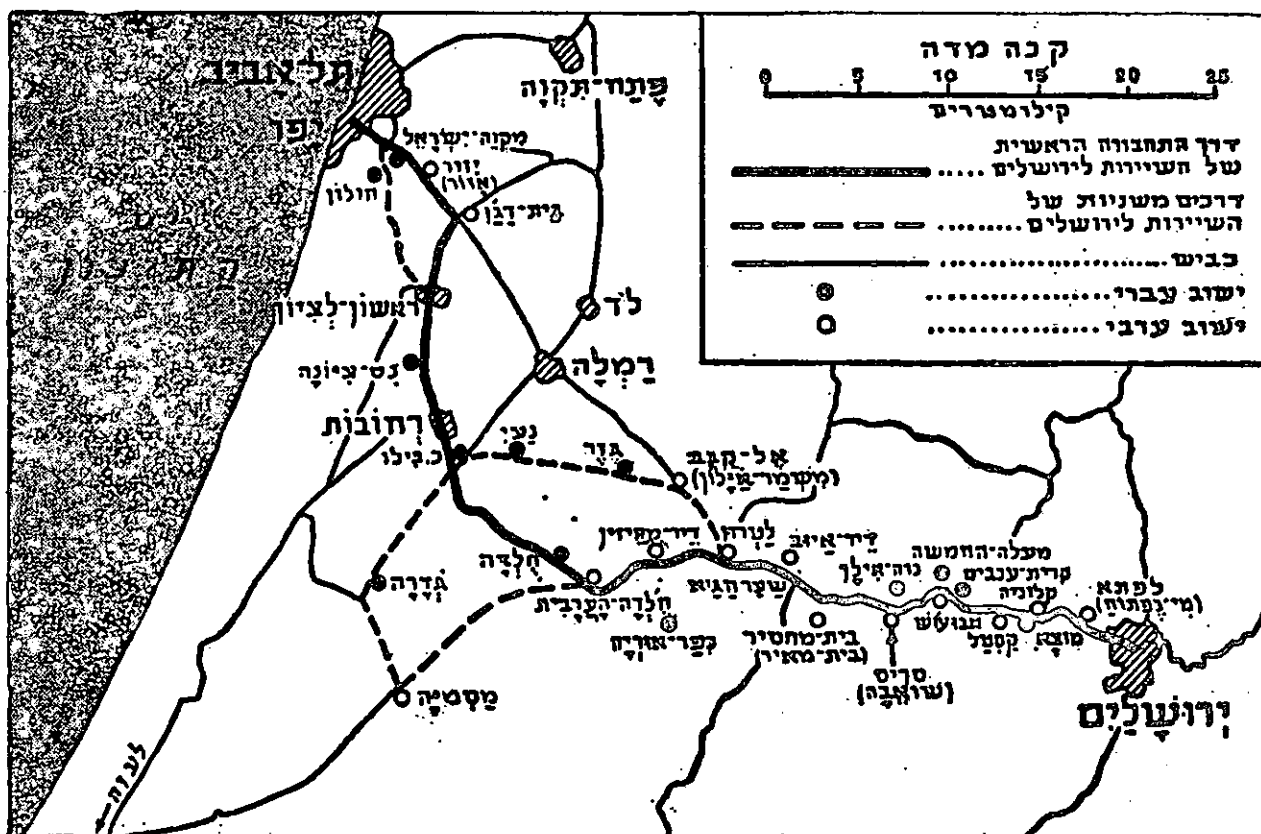
● מפעולות האיבה הראשונות, שהתחילו בידי אבנים והמטרת כדורים על עובדי הדרך ועד תחילת מבצע „נחשון“.

● ממבצע „נחשון“ עד פתיחת „דרך בורמה“.

כוונתי לתאר את הבעיות בכל שלב, בתוספת כמה הערות. מובן, שכל חלוקה לשלבים היא מלאכותית במקצת. שום שלב לא צץ לפתע. הוא היה תוצאה של תהליך התפתחות שאליו הגיע כתוצאה מהשלב הקודם לו. ואזכיר רק מספר דברים.

עם תחילת השלב הראשון, שכונה המהומות או המאורעות (לפי המינוח של אז) — היינו השלב מנובמבר 1947 עד הפלישה. דרך הפעולה הערבית, מסיבות שעוד אעמוד עליהן, היתה בראש וראשונה הטרדת קוי התחבורה: בין הערים, בתוך הערים ובין רובעים שונים. ניתוק כוח ופגיעה במטרות הפגיעות ביותר, קרו בעת היותם מחוץ לתחום שהיה מאובטח על ידינו. דרך פעולה אחרת היתה הטרדה ופגיעה באותם

מפה מס' 1 — דרך ירושלים-תל-אביב

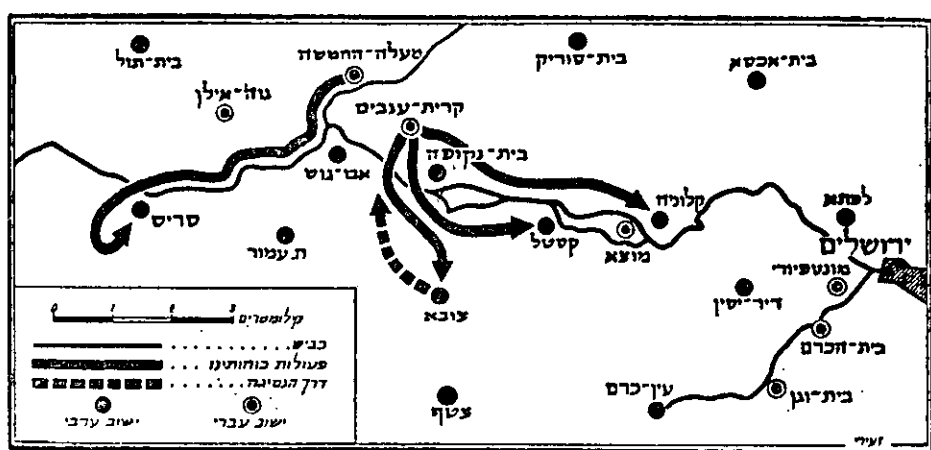

בלות לתנועה בגלל הגורם הבריטי, ובמיוחד מוגבלים ביכולת להפעיל כלי-נשק. כתוצאה מפני הדרך, ומן המגבלות הנזכרות יכול היה מילוי המשימה של קיום קשר אספקתי לירושלים להתבצע רק בצורה אחת, צורת שיירות הנתונות לאבטחה צמודה.

הליווי הצמוד

לא היתה יכולת ואף לא טעם, לרכז כוחות (באותם שבועות ראשונים), כדי לכבוש משהו. הבריטים ממילא לא היו מאפשרים לנו זאת, ולא היה ביכולתנו להביא לידי ביטוי את הכוח או אף לגבש אותו בשלבים הראשונים. אם כי קשה כיום לחזור לזה אף בדימיון, העובדה היא שהבריטים היו תיכף מפרקים את נשקנו. לכן התפתחה שיטת שיירות על מלוויהן.

בשלב הראשון היתה זו שיירה של כלי-רכב לא משוריינים. בשלב שני, לאחר התגברות כושר הפגיעה, אך עדיין בלי שהבריטים יאפשרו לנו מעבר לפעולה בהיקף יותר גדול, פנינו לארגון השיירות המשוריינות — לכל אותו סיוט של שיירות, של מלוי שיירות, שהיו מחכים כל יום לתורם להיפגע, ואשר ערכו הישוב סטטיסטי כמה יהיו הנופלים תוך

מפה מס' 2 — מבצע „נחשון“

3-4 ימים. במצב זה, בחודשים פברואר-מרס, כשקרב מועד הפינוי הבריטי, התערער מצב הביטחון בגלל הזרמה רבה יותר של נשק לערבים, התארגנות יותר גדולה אצלם. שיטת השיירות הגיעה לפשיטת רגל. זכורים היטב אסונות שיירת נבידניאל שחזרה מגוש-עציון, והשמדתה של שיירה אחרת שיצאה ליחיעם. האחרונה שסתמה את הגולל על השיטה הזו היתה השיירה שיצאה לדרך בסוף מרס, הותקפה ליד חולדה וסבלה אבידות ניכרות בהרוגים, בצידוד ובשריוניות פרימיטיביות.

מבצע „נחשון“

השיטה הזו הגיעה למיצוי מלוא יכולתה ושוב לא ענתה על הדרישות. בגלל התרופפות השלטון הבריטי, גברה יכולת הפעולה של הערבים, אך גם אנחנו התעצמנו. הגיע השלב השני, החל מבצע „נחשון“.

משמעותו היסודית היתה: תמה תקופת השיירות ופעולות התגמול המוגבלות, והגענו לשלב של השמדת בסיסי אויב והחזקת שטחים עוינים בידינו. במבצע „נחשון“ הפעלנו לראשונה כוחות גדולים. גם זה היה הישג, גם בכך היתה

שיירה בדרך לירושלים

שטחי חיבור בתוך הערים, בין השכונות. מדי פעם גם ניסו לתקוף ישובים, אך לא זה היה המאפיין.

הזירה והכוחות

הדרך לירושלים מוכרת היטב. אופייניים לה שני קטעים: הקטע ההררי משער-הגיא עד ירושלים ומשער-הגיא — בשפלה — עד תל-אביב. הכביש הראשי נמצא כמעט כולו באזורים ערביים. נסתכל במפה כפי שהיתה אז, ונזכור את יאזור, בית-דגון, רמלה, קובאב, לטרון, בית-מחסיר, סריס, הקסטל, קולונייה, ליפתא. לנו עמדו רק קבוצת הישובים: מוצא, מעלה החמישה, קרית ענבים ונוה-אילן. כל הדרך היתה קו ערבי רצוף ועזין.

זו היתה הדרך לירושלים, על אופיה הטופוגרפי. מי היו הכוחות הפועלים בשלב זה?

הכוחות שפעלו בשלב זה היו גרעינים ערביים קטנים שהתרכזו בעיקר סביב עבד-אל-קאדר אל-חוסייני, מפקד איזור ירושלים, וסביב חאסן סלמה, מפקד איזור רמלה. למען הדיוק — קדמו לגרעינים אלה גרעינים קטנים אחרים, שנעזרו בשכירי חרב: יוגוסלבים, גרמנים ולפעמים בריטים. גרעינים אלה היו נשענים לצורך פעולתם על האזעקה, או ה„פזעאה“ דאז, שבה נזעקו מאות ואלפי כפריים, שכל אחד מהם היה מפעיל טוב למדי של נשק וגם קלע טוב. בשיטה זו יכלו גרעינים קטנים אלה לרכז לתקופה קצרה קבוצות גדולות של אנשים. פעולתם היתה קצרה, כי לפזעאה הערבית לא היה „אורך נשימה“ מנהלתי; כל אחד היה בא עם הכפייה שלו, עם העבאיה שלו, נושא עמו בתוכם קצת אוכל. זה היה הדרג המנהלתי ואלה היו הסידורים הלוגיסטיים. עד כמה שאלה הספיקו — החזיקו מעמד והמשיכו בקרב. גמרו זאת — לא היו להם שום סידורים אחרים, והיו נאלצים להפסיק את הפעולה. הם השתמשו בשיטות של הנחת מחסומים, מארבים ומוקשים, בעיקר בקרבת כפרים שמהם ניתן להזעיק ואליהם ניתן לפזור במהרה את המוזהקים.

גורם אחר שהיה אז — הבריטים. תושבי ירושלים ודאי זוכרים את כל מבצרי ה„בוינגרדים“, זוכרים את מגבלות יכולת הפעולה שלנו באותה תקופה. הבה נזכור קצת גם את עצמנו: כוחות קטנים, לא רבים, מפורזים יחסית, עם אפשרויות מוג-

הקסטל

הייתי אז מפקד חטיבת "הראל", וראינו צורך לחזור ולהלום במקומות התורפה לפני המשך השיירות. באותה תקופה הגי' עונו ידיעות (אחרי-כן הסתבר שהיו מוטעות), כאילו הברי-טים עומדים לפנות את אזורי הביטחון שבתוך ירושלים. זה היה בין ה-15 ל-19 באפריל. משום מה רווחה הדעה שהם יפנו את ירושלים עוד לפני ה-15 במאי, ואז — בגלל היעדר כוחות — החליט, מי שמוסמך היה להחליט, שחטיבת "הראל" (אותו כוח שצריך היה לקיים את נתיב האספקה לירושלים פתוח, בשיטה שגובשה במבצע "נחשון"), תועלה לירושלים, תעזוב את הדרך, ותימצא בכוננות לתפיסת האזורים שבידי הבריטים. ב-20 לחודש עלתה חטיבת "הראל" עם שיירת האספקה האחרונה, ונדמה לי הגדולה ביותר, לירושלים. השיירה הותקפה. נהרגו רבים, איבדנו עשרות מכוניות עם אספקה. ואף-על-פי-כן הגיעו השיירה והכוחות לירושלים. אזכיר, שגם בעת "נחשון" וגם בעת "הראל" היה גדוד אחד מרוכז בשפלה בנען, וגדוד אחד ניתן לצרכי ליווי שיירות. כדי לרכז את חטיבת "הראל" בתוך ירושלים ולהשתלט עליה הופקרה הגזרה הזו ביודעין.

מבצע "יבוס"י

לא ארבה בפרטים באשר למה שהתרחש בתוך ירושלים. שלב ראשון: ישבנו בציפיה, ביזבזנו הרבה ימי לחימה. תי-כינו. דומני שלאחר שבוע אומת סוף-סוף, שהבריטים אינם מתכוונים לצאת אלא בקרבת ה-15/14 במאי, ואז בוצעו הפעולות הידועות בכינון: מבצע "יבוס"י. לא אפרט, כי הן נוגעות ללחימה בירושלים עצמה, ולקראת הפינוי הבריטי, אזכיר רק שניים-שלושה ראשי-פרקים:

מבצע "יבוס"י היה צריך לתת לנו בארבעה שלבים את כו-בוש ירושלים. ואת הקישור עם צפון-ירושלים. הפעולה הרא-שונה היתה צריכה להביא לכיבוש נבי-סמואל ושאעפת. בפעולה הזו לא הצלחנו לקחת את נבי-סמואל, אך שאעפת נלקחה. בניסיון לכבוש מחדש את נבי-סמואל נכנס לקרב

העזה, אך משמעותו של המבצע היתה ליווי שיירות ופעולות תגמול, כיבוש שטחים והריסת בסיסי פעולה ששימשו נגד השיירות. מבחינה זו לא חשוב אם חלק זה או אחר של הפעולה בוצע ממש על-ידי כוחות שרוכזו למבצע "נחשון" או כוחות אחרים.

השלב השני אם כן, תחילתו ואיפיונו הם, מזה — פעולות ביחידות גדולות ומזה — כיבוש שטחים והריסת בסיסי פעולה עוינים לנו.

לדעתי, המאפיין את מבצע "נחשון" בפועל ממש, היה צירוף של כמה דברים.

● הפשיטה על מפקדת חאסן סלמה והריסתה, פעולה ששית-קה את הכוח הערבי העיקרי, שפעל נגד השיירות בקטע המערבי.

● הקרב על הקסטל, שבו נהרג עבד-אל-קאדר אל-חסייני, ובו נשברה במידה מסוימת שיטת "הפועאות" ועורער הכוח הערבי, שפעל בקטע המזרחי.

● כיבוש דיר-מוחסיין והריסתו, ומניעת היותו מחסום-של-ממש על הכביש. פעולה זו איפשרה לנו, יחד עם התגברות כושרנו הארגוני לרכז שיירות ולאבטחן.

הצירוף של שלוש הפעולות האלה נתן לנו "משך נשימה" מסוים, שהביא לסדרה של שיירות אספקה שעלו לירושלים, במבצע "נחשון". מה-7 באפריל ועד ה-20 בו, במשך 13 יום, עלו שיירות גדולות לירושלים.

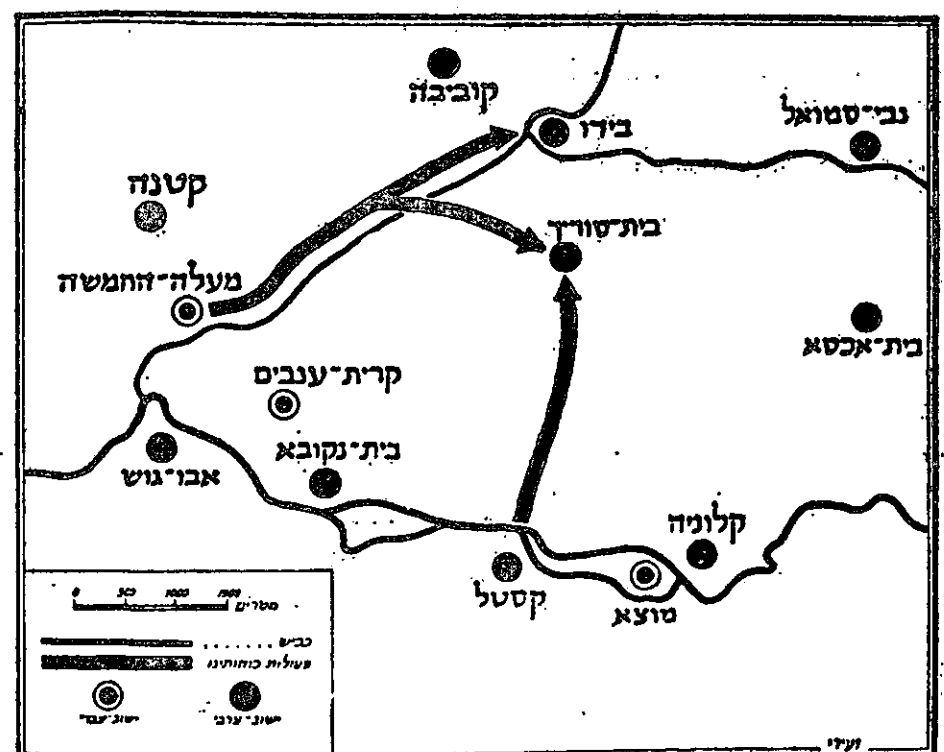
מבצע "הראל"

תוך ארגון השיירות האלה והעברתן הוקמה חטיבת "הראל" והוחל במה שהיה צריך להיות מבצע "הראל" — המשך שמירת קו-האספקה פתוח לירושלים. שיטת הפעולה שנקבעה למבצע זה נועדה לשלב ולמלא שלוש מטרות.

- המשך הפגיעה בכוחות אויב המסוגלים לפגוע בתחבורתנו.
- המשך הריסתם של בסיסי הפעולה לאורך הדרך.
- אבטחת שיירות לירושלים.

ב-17 באפריל נראה, כי האויב התאושש. נפתחה אש על שיירה — פעם באיזור בית-איקסה ופעם באיזור לטרון. אני

חפה מס' 3 — מבצע "הראל"

שיירת „הראל“ השלישית

מפי מ"כ מן הגדוד הרביעי של חטיבת „הראל“

היה זה ערב פסח, רוב אנשי הגדוד יצאו לחופשה, ולגו הובטח יום חופשה נוסף כשנחזור מהליווי בשעות אחר הצהריים... מחלקתנו חולקה בין 3 מכוניות משוריניות. במכונית החלוץ ישב נחמיה, המפקד, ואילו בחלקי נפל הפיקוד על שתי המכוניות אשר הבטיחו את מאסף השיירה. לאורך כל השיירה היו מפורזים — במשאיות ובמשורינים — אנשי הגדוד החמישי של הפלמ"ח בפיקודו של מנחם רוסק, אשר יצאו על-מנת להצטרף ללוחמי העיר.

עד לטרון עברה הדרך ללא תקלות. בעברנו את לטרון פוצץ מאחורינו גשר קטן ובאותו זמן נשמעו היריות הראשונות מכיוון דיר-איוב ושערי-הגיא. השיירה נעה לאטה. אורון התצפית, מסוג „פרימוס“, הודיע כי ריכוזים גדולים של ערבים נראים בסביבות בית-מחסיר ודיר-איוב. הערבים עטו על השיירה מכל עבר והכריזו ניסוה למלכודת. רבים מהמלוחים ומהנהגים של המשאיות חסרות

הלגיון הערבי שהיה ברדר. בקרב זה נפלו 44 הרוגים מגדוד אחד, והמשימה לא הושגה.

פעולה שנייה היתה מיועדת ליצור גישה לאוניברסיטה. הגדוד החמישי כבש את שיח-ג'ארח אך פונה משם בכוח, על-ידי הבריטים. הפעולה השלישית היתה מיועדת להבטיח את הקישור לדרום-ירושלים: תלפיות, ארנונה ורמת-רחל. זאת — על-ידי כיבוש קטמון. פעולה זו בוצעה בהצלחה. הפעולה הרביעית היתה צריכה להתבצע מכיוון הר הצופים לכיבוש „אוגוסטה ויקטוריה“ וטור-מלכה. פעולה זו נכשלה בגלל תאונה טכנית — התפוצצות הדוידקה.

מבצע „מכבי“

בתום הקרבות על נבי סמואל, שיח-ג'ארח, קטמון והר הצופים, התגבשה הידיעה שהנה ממשמשת ובאה הפלישה של צבאות ערב. חטיבת „הראל“ נצטוותה לעזוב את

העיר ולשוב ולנסות לפתוח את הדרך לירושלים, שנעוצה ב-20 באפריל. במשך שבועיים אלה הקימו בה הערבים מחסומי אבנים ונוצרה העובדה של ניתוק מוחלט של העיר, בערך מאי-זור נוה-אילן ועד גזר וחולדה. ואז (ב-8 במאי) החל מבצע „מכבי“, שתפקידו היה לחזור ולפתוח את הדרך. הכוחות שפעלו בו היו: חטיבת „הראל“ על שני גדודיה, וגדוד אחד מחטיבת „גבעתי“ (גדוד 51) ואחרי-כן גם גדוד 52.

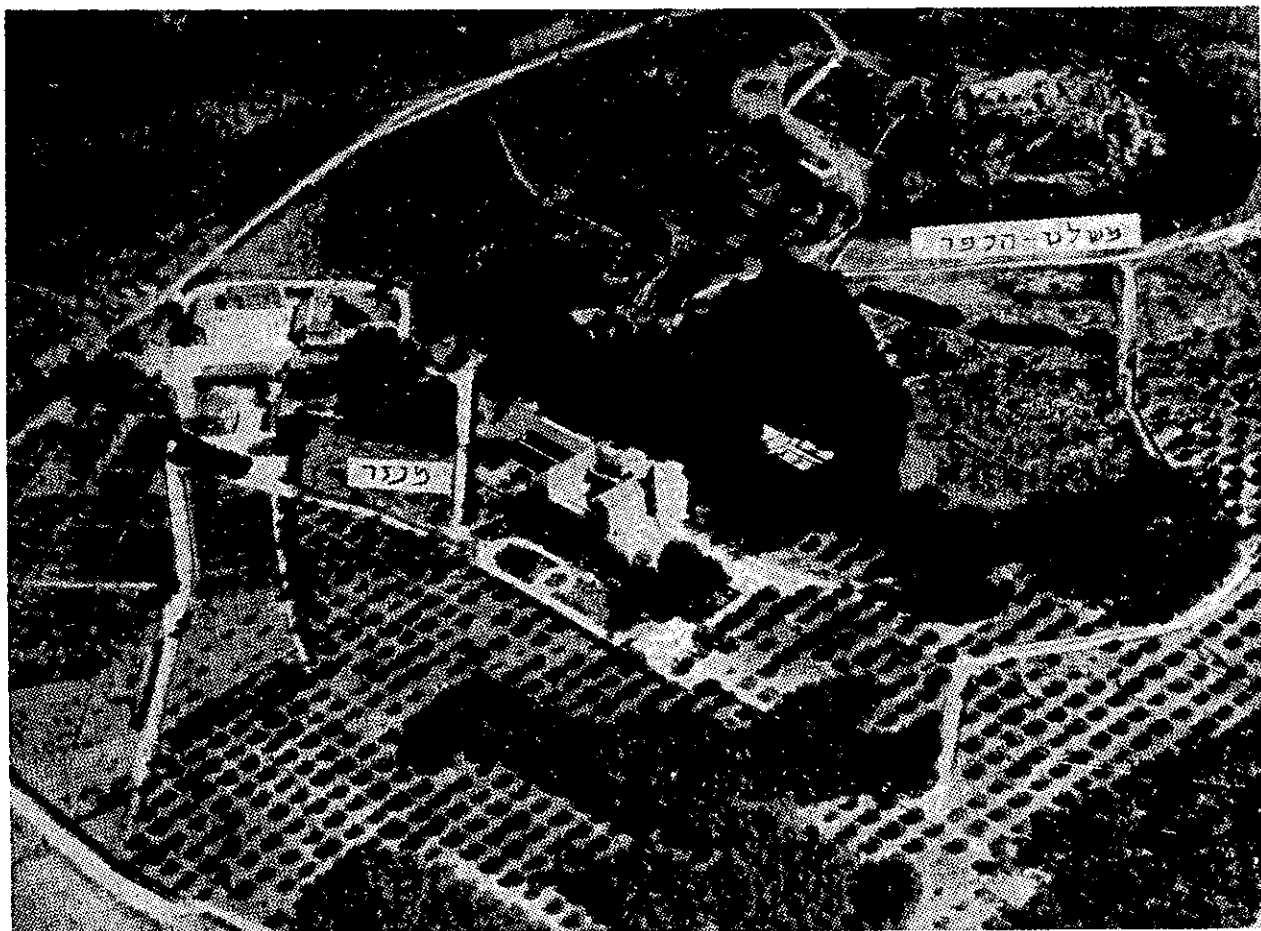
התכנית היתה פשוטה: לחסל את כל הבסיסים או לתפוס את המערך הצפוני במקביל לדרך, בעוד שהכוח מדרום יתפוס את לטרון ב' ואחרי-כן בפעולה מתואמת יכבוש כוח אחד את לטרון וכוח אחד את דיר-איוב. פרטי האירועים ידועים.

השריון נהרגו ונפצעו. על הכביש ובצדי הדרך נשארו מוטלים חברים רבים, מתים או פצועים, נתונים לאש אויב שהלכה וגברה יותר ויותר.

אין מלים לתאר את גבורת הלוחמים, הנהגים ואנשי התגבורת, שנחלצו לעזרת חלק מהשיירה. משוריני הפלמ"ח מקרית-ענבים ומשוריני הליווי-הצמוד עשו כל אשר ביכולתם כדי להציל מה שניתן להצלה בגיא-ההריגה. תחת חיפוי אש המשורינים הועברו הפצועים וההרוגים אל מתחת למכוניות המשוריניות ומשם, דרך הפתחים בקרקעית המכוניות, הוכנסו פנימה.

גם מקלעי ה„מגל"ד" של מחלקתנו השתתפו באש החיפוי. זו היתה פעולתם הראשונה של המקלעים החדשים במחלקה. המקלעים שלי קיבלו את השיעור הראשון בכלים אלה ממש עם צאתם לדרך. אני עצמי למדתי את השימוש בכלי חצי שעה לפני שהדרכתי את חברי.

לאחר שסייענו בהוצאת מרבית פצועי השיירה המשכנו בדרכנו לירושלים. ליל הסדר שירד עלינו אותו ערב לא יישכח מאתנו. כל איש קיבל כוסית יין, חצי תפוח-אדמה מבושל, מציה וגביע לפתן.

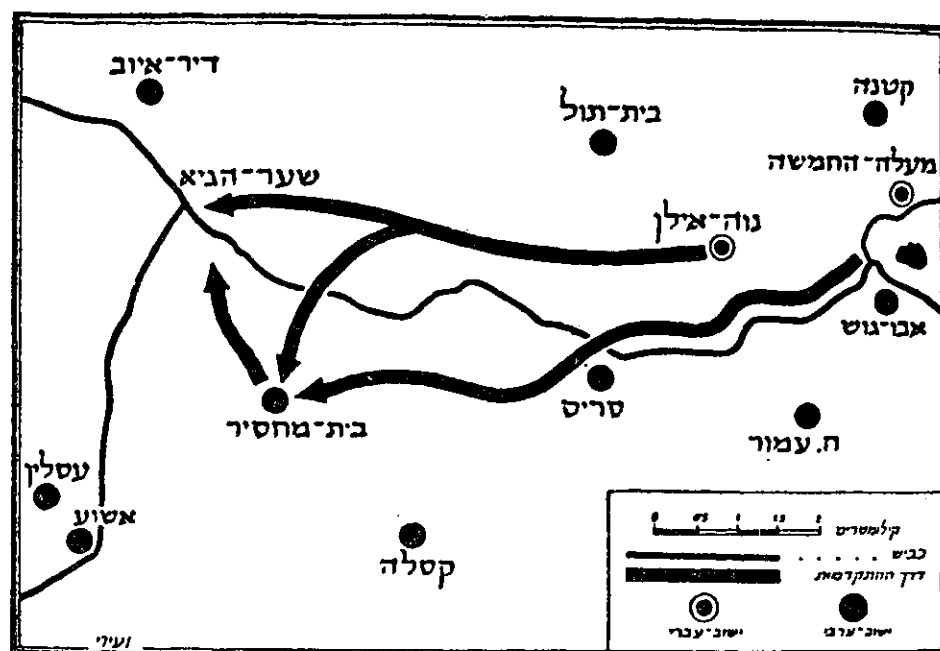
לטרון

הקרב על איזור בית-מחסיר נמשך הרבה יותר זמן מהמתוכנן ונגרמו בו יותר אבידות מכפי ששוער. כיבוש האיזור הזה הושלם רק ב-13 במאי. ועד תאריך זה הוחזק בידי האויב וניתנה לערבים שהות להתארגן.

בפיקוד הערבי הוחלט להפנות לאיזור לטרון את צבא-ההצלה של קאוקג'י. צבא-ההצלה החל לתקוף את הכוחות שבישפלה. הכוח שלנו שהתקדם, נתקל בשריוני צבא-ההצלה ובשלב יותר מאוחר בכוחות בריטים, שעדיין לא פינו את משטרת לטרון. הבריטים הפעילו את הטנקים שלהם נגד הכוח שלנו שבא מן השפלה. למעשה נכשל השלב הראשון של המבצע. אנו החזקנו את השטח עד באב-אל-ואד, מכיוון ירו-

הסתבר, כי השיירה לא אורגנה. חיכינו לה כל הלילה והיא לא באה. בלילה השלישי באה. זו היתה השיירה האחרונה שהצליחה לעבור לירושלים והיא מנתה כ-30 משאיות. זה היה בליל ה-17/18 במאי. גם אני וגם מפקד הגדוד שפעל בעבר השני טענו שאיננו מבינים את השיקול. למה לא להת- זיק את השטח בידנו גם ביום. אנו המפקדים ראינו יכולת לכך. אך היו שיקולים של רמות גבוהות יותר. הפלישה המצ- רית התקדמה, וגדוד 52 הורד מלטרון והוצב אל מול המצ- רים. בינתיים, נשבר צבא ההצלה למעשה, בהתקפות שנערכו עליו, והלגיון הערבי עדיין היה שרוי בקרבות על ירושלים עצמה. לטרון היתה ריקה למחצה במשך 3-4 הימים האלה. כוחות „הראל” — הגדוד הרביעי אחרי כל קרבות בית-מחסיר, והגדוד החמישי, אחרי כל קרבות החלק הצפוני לדרך ירו- שלים, היו גדודים מרוסקים. בכל גדוד כבר נפלו כמעט מאה הרוגים. גם לפני כן לא היו גדודים אלה גדולים, והיו בהם מאות פצועים. גדוד 52, שיחד עם „הראל” היה יכול להבטיח החזקת לטרון, נלקח, כאמור לעיל. אז, בין ה-18 בחודש ועד התקפת חטיבה 7 על לטרון, בליל ה-24/25 (דומני שיום או יומיים לפני ההתקפה של חטיבה 7) ראינו את השיירה של הלגיון הערבי נכנסת ללטרון. וכשהגיעה חטיבה 7, שהיתה חטיבה ירוקה ולא בשלה, מורכבת רובה מאנשים שאך אתמול ירדו מן האניה, נמצאה פנים-אל-פנים עם הכוח החזק ביותר שהיה עד אותו זמן בלטרון. ותוצאות התקפותיה שנכשלו — ידועות.

תוך כדי ההתחבטות שלנו כיצד להקים קשר בין באב-אל-

מפה מס' 4 — מבצע „מכבי”

שלים ועד מחנה לטרון ב', מכיוון השפלה. אשר להעברת השיירות; בשלב זה הוחלף גדוד „גבעתי” ונעשה ניסיון נוסף להעלות שיירות. מליל ה-14/15 ועד ליל ה-17/18 נפתחה הדרך מדי לילה. הגדוד הרביעי כבש בלילה הראשון את בידו וגדוד של „גבעתי” כבש את לטרון, בשלב ראשון. חיכינו לשיירה כי תבוא — אך מסתבר, שהיו שלא האמינו בהצלחת הפעולה. השיירות לא היו מוכנות והגיעה שיירה שזכתה לכינוי — „שיירת היתום”, כי מנתה רק מכונית אחת. למחרת פעלו שוב שני הגדודים, ותפסו את כל המוצבים, ואז

כיבוש בית-מחסיר

בליל ה-10 במאי יצאו בעת-ובעונה-אחת יחידות הגדוד ה-4 (הפור- צים) והגדוד ה-5 (שער-הגיא) למשימתן. בשלב ראשון בוצעה פעולת הגדוד ה-5. פלוגה בפיקוד ה"סמג"ד ישיבה, אנפה את המחלקה הערבית שבמשלט ממערב, ובסיוע פעולת-הטעיה של יחידה משוריית מכיוון הכביש הראשי, כבשה לפני חצות את המשלט ללא אבידות. פעולה זו בוצעה ביעילות יוצאת מן הכלל על-אף הדרך הארוכה והקשה והמאמץ הגופני הרב אשר נדרש ממבצעה. עם כיבוש משלט זה הרחיבה היחידה את השטח התפוס על-ידיה והתבססה על משלט שני ממערב למשלט 16 — הוא משלט 21.

— — — גדוד „הפורצים” יצא עם חשכה ברכב מבסיסו בקרית- ענבים והוסע עד סריס. משם פנה על קו הרכס סריס-בית-מחסיר לכיבוש „המסרק”. לרגל הערפל הכבד שכיסה את השטח, השתזה בדרך והגיע לגבעה האחרונה מול „המסרק” ונאחז בה.

עם בוקר החלו מגיעים אלינו ידיעות בדבר כוחות התגבורת הזורמים לבית-מחסיר מירושלים וחברון, דרך בית-גוברין, בית- נטיף והר-טוב. מהר-טוב הודיעונו על עשרות מכוניות עמוסות לעייפה לוחמים ערביים שפניהם לבית-מחסיר. ואכן, עם בוקר החלה הסתערות האויב.

ההסתערות כוונה כלפי המשלטים שנתפסו בלילה על-ידי הפלוגה מן הגדוד ה-5. הסתערות רדפה הסתערות במשך כל היום, כמעט ללא הפוגה. אבידות הערבים נמנו לעשרות. כן הותקף באש המ- ש-לט שהוחזק על-ידי אנשי הגדוד ה-4.

חיזקנו את כוחותינו במשלטים על-ידי העלאת יחידות נוספות. תחמושת ומים הועלו אליהם במאמצים על-אנושיים בידי לוחמי היחידה שהעפילו ועלו במדרונות התלולים, עמוסי כד-חלב, מלאי מים וארגוני תחמושת, ואילו בירדם היו נושאים את חבריהם הפצועים. קיום הקשר התקין היה תנאי ליכולת עמידתנו במש- לטים, והמאמצים שנתבעו מאנשי-הקשר לא נפלו ממאמצי הקרב במרומי המשלטים.

— — — עם ערב שכנו ההתקפות, הורגשה התרופפות במחנה הערבי, כתוצאה מכשלונם להוציאנו מעמדות-המפתח בהן הת- בססנו ואותן החזקנו במאמצים ובגבורה רבה. הצטיינה בכוח- עמידתה פלוגתו של ישכה מן הגדוד ה-5, שנשאה בעיקר המעמסה של התקפות והסתערויות הערבים. למעשה נשבר כוח ההתנגדות של הערבים עוד טרם הוכרעו בפועל. האבידות הכבדות אשר נגרמו להם בהתקפות הממושכות שחזרו ונישנו, הביאום עדי משבר, עוד לפני שהכפר נכבש על-ידינו ממש.

— — — במשך היום לוקטו ונאספו כל לוחמי „הראל” אשר ניתן היה להפעילם, לקראת המאמץ האחרון והמכריע בליל ה-11 במאי. מרגמת „דוידקה” הועלתה למשלט 16, ממנו תוכל לסייע לכיבוש „המסרק” — נקודת-המפתח לשליטה על בית-מחסיר.

עם לילה החלה התקפת הגדוד ה-4 על „המסרק”. לאחר הפגות המקום והטלת מספר לא גדול של פגזי „דוידקה”, כבשה יחידה, בפיקודו של אורי, בהסתערות-לילה נועזת, את המשלט, כמעט ללא אבידות, ועם בוקר נמצא הכפר עצמו בידנו — ריק מאדם.

ואד לשפלה היה ניסיון של פיקוד „גבעתי“ לערוך איגוף צפוני יותר. אך שוב, בלחץ המצרים נלקחה חטיבת „גבעתי“ והניסיון נעזב. חטיבה 7 ערכה את שתי התקפותיה הראשונה בין ה-24 ל-25 במאי והשנייה בין ה-29 ל-31.

דרך „בורמה“

בלטה מאוד העובדה שאנו שולטים על רוב הדרך לירושלים ורק קטע של מספר קילומטרים הוא המונע מאתנו קיום קשר ישיר. בהודמנות מסוימת, התגלה לנו נתיב צדדי, שדרכו ראינו אפשרות לפתוח קשר, שיהיה מחוץ לטווח הפעולה של הכוחות המצויים בלטרון. על אף כשלונה של חטיבה 7 בכיבוש לטרון, היא שייצרה את הבסיס לעמידתנו מדרום ללטרון על ידי כיבוש בית ג'וז וסביבתו. ההישגים והכשלונות גם יחד הצביעו על אפשרות של אלטרנטיבה — קשר לירושלים, שלא בדרך הכביש הראשי ולא דרך לטרון עצמה. פתיחת „דרך בורמה“ היא בעיני סיומו של שלב הדבקות בקטע לטרון—באב-אל-ואד כקטע יחיד שדרכו ניתן לנו לקשר עם השטחים ממערבה, שהיו בידינו.

לראשונה נראתה לפנינו אלטרנטיבה למשימה, אלטרנטיבה שאינה צמודה לפרטיהנוף ששמו לטרון. נוצר קשר אחר, אִמְנֵם קשה — קטע שהצריך סוגי רכב מסוימים. רק לאחר טיפול הנדסי מסוים הושג תחליף לדרך, תחליף שלא היה הטוב ביותר, אולם תחליף שאיפשר קשר בטוח ויציב עם ירושלים.

בשלב זה, עדיין לפני ההפוגה הראשונה, עם היווצרות „דרך בורמה“, התחילו להסתמן בקרבנו שתי אסכולות-מחשבה. אסכולה אחת, שמסיבה זו או אחרת, סמלית או לא סמלית, מתוך אמונה שזה ניתן, עמדה בתוקף על כיבוש לטרון. ואסכולה אחרת שטענה, כי העיקר הוא פתיחת הקשר לירושלים. איננו חייבים לפתוח את הקשר דווקא במקום שבו צריך להתנגש באויב החזק ביותר. עדיף כי נלך דרומה ונפתח יותר צירי

תנועה ולוא גם יהיו אלה קשים בשלב ראשון, ויחייבו טיפול הנדסי, מאשר להתאמץ להתגבר על כוח צבאי מבוצר בפרטי נוף, בעל יתרון בולט. היינו עדים להמשך המאמצים לכיבוש לטרון. שוב נערכה עליה התקפה, הפעם של גדוד מחטיבת „יפתח“, שהורדה מן הגליל. בגלל תקלה הביאה ההתקפה לידי כיבוש חלק מ„רכס התותחנים“. אבל הגדוד שצריך היה להמשיך (בעקבות הגדוד שכבש) טעה ועלה במקום למוצב שנכבש למוצב בלתי כבוש, ולטרון שוב לא נכבשה. הקשר לירושלים כבר היה קיים (אִמְנֵם רופף) אך נעשו עוד מאמצי צים לכיבוש לטרון.

אחרי-כן נכנסה ההפוגה לתוקפה. „דרך בורמה“ התבססה יותר, הושקע בה מאמץ הנדסי, היא נעשתה ציר תנועה, ציר שיאפשר לקיים בו, במושגים של אָז, את מינימום הצרכים של ירושלים.

סיכום

החלו קרבות „עשרת הימים“, שהמאפיין אותם הוא „מבצע דני“. בשלב ראשון חוסל המכלול של לוד—רמלה ושוב נעשה ניסיון להגיע ללטרון. שני ניסיונות תקיפה נכשלו שוב, ולא חשוב לדון פה אם כך צריך היה לקרות או לא. החל מאותה תקופה, מקרבות „עשרת הימים“, גם תוך קרבות „עשרת הימים“ במסגרת מבצע „דני“ וגם בירושלים, בולטת הלכה למעשה המגמה דרומה.

כאן, באיזור זה, היו עתה המצרים, ונערך כידוע מבצע „יואב“.

קרבות „עשרת הימים“ היו למעשה הקרבות אחרונים בתקופת מלחמת-הקוממיות, שבהם היה מנע-קרב ולחימה בין צה"ל לבין כוחות ירדן. בידינו היתה דרך אלטרנטיבית לירושלים. אכן לא הדרך הראשית, כי לטרון לא נכבשה, ואף-על-פירכן דרך שהבטיחה קשר — דרך המשמשת אותנו גם היום.

„דרך בורמה“

